

АТРАКЦІЯ В МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИНАХ ТА ЇЇ РЕАКТИВАЦІЯ В РІЧИЩІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД ВІЙНИ

ATTRACTION IN INTERPERSONAL RELATIONS AND ITS REACTIVATION IN THE RELATION OF PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE TO WAR INJURED

У статті розглянуто міжособистісну атракцію як чинник психологічної допомоги особам, які постраждали від війни. Явище міжособистісної атракції потребує адекватної концептуалізації з огляду на необхідність надання психологічної допомоги під час війни. Зауважено дві дискурсивні площини дослідження атракції в психології. Перша площина – дискурс зміцнення соціальних взаємин, формування дружніх, товариських, прихильних взаємин у різних соціальних групах з метою збагачення соціального капіталу суспільства. Завдяки своїй емоційній регулятивності міжособистісна атракція значно збільшує готовність до здійснення альтруїстичних вчинків. Це сприяє загальному посиленню гуманності у взаєминах, виступає бар'єром дегуманізації та деструктивності. Проаналізовано другу площину – дискурс дослідження міжособистісної атракції, який напрацьовується у суспільствах, охоплених війною. Дослідження засвідчують надзвичайну вагомість реактивації атракції у процесі реабілітації осіб, які зазнали психотравм під час війни. Атракційні взаємини (дружба, товаришування) відіграють важливу роль у зменшенні психологічного дистресу молоді. Дослідження також вказують на зв'язок між атракцією та зменшенням психологічного стресу й травматизації молоді під час війни. З'ясовано, що відновлення та посилення атракційних взаємин впливає на підвищення ефективності реабілітації психотравмованих осіб, а також дозволяє зменшити ризик та пом'якшити повторення психотравмування під час війни. Окреслено такі перспективи дослідження: розроблення програми психологічної допомоги постраждалим від війни, що містить компонент реактивації атракції у різних її виявах (прихильності, симпатії, приятелювання, дружби, любові); дослідження зв'язку атракції та соціально-психологічної зрілості особи. Атракція як активований компонент соціальних взаємин сприятиме підвищенню комунікативного потенціалу, розвитку конструктивних поведінкових стратегій і підвищенню мотивації.

Ключові слова: атракція, дружба, прихильність, посттравматичний стрес, травматизація, війна.

Interpersonal attraction is considered as a factor in psychological assistance to persons affected by the war. It is relevant in the situation of providing psychological assistance during the war and the problem needs a new adequate conceptualization. Two discursive planes of the study of attraction in psychology are noted. The first level is the discourse of strengthening social relations, the formation of friendly, sociable, supportive relations in various social groups with the aim of strengthening the social capital of society. Due to its emotional regulation, interpersonal attraction significantly increases the willingness to perform altruistic acts. This contributes to the general strengthening of humanity in the relationship, acting as a barrier against dehumanization and destructiveness. Another discourse of the study of interpersonal attraction, developed in war-torn societies, is analyzed. Research shows the extraordinary importance of attraction reactivation in the course of rehabilitation of persons who suffered psychological trauma during the war. Attractive relationships (friendship, companionship) play an important role in reducing the psychological distress of young people. Research also indicates a connection between attraction and reduction of psychological stress, traumatization of youth during the war. It has been found that the restoration and strengthening of attractive relationships increase the effectiveness of the rehabilitation of psychologically traumatized persons, allow to reduce the risk and mitigate the recurrence of psychological trauma during the war. The prospects of the research are outlined: the development of a program of psychological assistance to war victims, which includes a component of the reactivation of attraction in its various manifestations (affection, sympathy, companionship, friendship, love). It is also promising to investigate the relationship between attraction and a person's socio-psychological maturity. Attraction as an activated component of social relations will contribute to the increase of communicative potential, the development of constructive behavioral strategies and the increase of motivation.

Key words: attraction, friendship, attachment, post-traumatic stress, traumatization, war.

УДК 159.923.2:316.61:378.015.311-057.875
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.54.42>

Ірза А.О.
психолог,
військовослужбовець
Збройні Сили України

Галон Н.П.
д.філос.н.,
професор кафедри психології
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Постановка проблеми. Важливим маркером розвитку суспільства є просоціальна поведінка (допомога, підтримка) та атракційні взаємини (товаришування, дружба, симпатія тощо) між людьми. Під час соціальних катаклізмів, зокрема війни, люди максимально потребують міжособистісної підтримки та черпають свій ресурс у соціальному капіталі – міжособистісних зв'язках, дружніх, приятельських, загалом атракційних взаєминах. Значення та роль реактивації атракційних взаємин зростає для психологічної консультації, реабілітації, психотерапевтичної допомоги тим особам, які

втрапили під час війни рідних, близьких людей, пережили психологічну та фізичну травму. Психологічна допомога українським біженцям, внутрішньо переміщеним особам із регіонів, охоплених воєнними операціями, не може проходити без урахування контексту близьких, взаємозалежних, тривалих міжособистісних стосунків. Отже, дуже важливим є розроблення теоретико-методологічних аспектів реактивації атракції (прихильності, дружби, любові, симпатії, приятелювання), які посилять ефективність психологічної підтримки постраждалих від війни людей. Емпіричні

дослідження атракції, різноаспектні теоретичні напрацювання проблеми атракції здебільшого стосувалися мирного модусу буття людини. У дослідженнях недостатньо зауважувалася атракція як чинник психологічної допомоги постраждалим у війні. Також цей аспект недостатньо зауважувався у плануванні емпіричних досліджень. Урахування атракційного компонента стосунків у діяльності психологів, які надають психологічну допомогу, є також дуже вагомим. Він також важливий у діяльності соціальних працівників, які опікуються різними категоріями осіб під час війни. Важливим компонентом, що забезпечує соціалізаційний процес психологічної підтримки клієнтів, є засаднича налаштованість учасників взаємодії на позитивну взаємодію, афіліацію. Реактивація атракції під час надання психологічної допомоги є необхідною для успішної роботи психолога з клієнтом. Засадничий потенціал атракції такий: прагнення приваблювати та бути привабливим у процесі спілкування, розвивати симпатію, приязнь, дружні та любовні взаємини містять важливий психотерапевтичний потенціал. Оскільки дослідники стосунків звернули увагу на атракційні переживання (дружби, любові, симпатії), які мають зцілювальний ефект для клієнта, то його необхідно зауважувати у практиці психологічної допомоги. Атракційні взаємини, що ґрунтуються на турботливій любові, є не лише запорукою тривалості близьких стосунків, а й ресурсом для психотерапевтичної роботи, який потребує адекватної концептуалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідники близьких міжособистісних стосунків звертались до спонукального контексту атракції. Так, науковці Ю. Фіген та К. Кобак розглянули вплив міжособистісної симпатії осіб в освітньому середовищі та зв'язок атракції із посиленням мотивації до навчання [14, с. 55]. Проблема міжособистісної атракції була предметом вивчення вітчизняних та закордонних науковців останніх років. Напрацьовано окремі емпіричні висновки акторів, які спеціалізувалися на дослідженні різноманітних зовнішніх чинників міжособистісних атракційних взаємин, їхнього впливу на задоволеність стосунками. Дослідники Ю. Фіген, К. Кобак [14], М. Пакайлер [20] та інші виявили, що детермінантою міжособистісних взаємин є саме атракційна налаштованість. Феномен атракційних взаємин багатоаспектно розглядався у працях дослідників дружби (А. П. Беата [1], Н. Гапон [3]); кохання (Н.О. Олейник [4], С.В. Отчич [5], К. Кемпелл, Н. Голдернес, М. Ріггс [8] та ін.); симпатії (Р. Сінгх з колегами) [22], М. Коміссо, Л. Фількінштайн [12], Р.М. Монтуя з колегами [18]); фізичної схожості між людьми (К. Рід, Дж. Девіс та Дж. Грін [21], С. Краучер з колегами [11], Р.М. Монтойа та Р.С. Гортон [19],

С. Вайс та М. Гаузер [23]). Зокрема, був виявлений зв'язок міжособистісної атракції та схильності особи до гумору (Е. Макгі, М. Шеллін [17]). Атракція зауважувалася у контексті соціально-психологічної реабілітації ветеранів війни та членів їхніх сімей (М.Б. Бригадир, Н.М. Бамбурак [2], реабілітації біженців (М. Бруне, Ф.Дж. Ейроа-Ороса та ін. [7]); наслідків для психічного здоров'я та близьких взаємин очевидців вибухів бомб (Ф.М. Фреш, Р. Даллос та М.К. Чанг [15]); у подоланні посттравматичного стресу у біженців (М.Ч. Чунг, М. Шакра та ін. [10], Р. ель Баба та Е. Колуччі [13]); у практиці надання допомоги психотравмованій молоді М.М. Ллабре, Ф. Хаді та ін. [16].

Метою дослідження є аналіз психологічного дискурсу проблематизації міжособистісної атракції в річищі практики надання психологічної допомоги особам, постраждалим під час війни.

Виклад основного матеріалу. Поняття атракції та її ролі в міжособистісній взаємодії розпочали вивчати на початку ХХ ст. Дефініція міжособистісної атракції у першій чверті ХІХ ст. відстежується у працях Н. Вебстера. Тут атракція є силою тяжіння, яка «...пов'язує людей красою чи красномовством» та розглядається як приємне відчуття, зацікавленість іншою людиною, її привабливість [18, с. 145]. Поняття атракції (з лат. "attrahere" – «приваблювати») окреслює процес формування привабливості людини, яка сприймається іншою, продуктом якого виступають якісні міжособистісні взаємини та подальше поглиблення близьких взаємин [18, с. 145]. Отже, атракція передбачає виникнення симпатії у сприйнятті людини людиною, бажання взаємодіяти. Атракція охоплює три таких основних компоненти: перцептивний, комунікативний та інтерактивний, що розглядаються як характеристики міжособистісної атракції [18, с. 145]. В основі явища міжособистісної атракції є прагнення людини до соціальності. Прагнення здійснюється через встановлення близьких стосунків з іншою, часто подібною до себе особою. Прикметно, що особи, які уникають атракції, встановлюють інші життєві пріоритети, однак зазвичай вони почувуються нещасливими [3, с. 55].

М. Коміссо та Л. Фінкельштайн дослідили, що міжособистісна атракція є вирішальною у прийнятті та звільненні особи з роботи. Приваблива людина часто сприймаються стереотипно як така, що має позитивні особистісні риси (наприклад, негарна/зла, красива/добра) [12, с. 1192]. Атракційні взаємини, зокрема кохання, є вагомими у подоланні соціальних екстремальних ситуацій. Науковці Н. Олейник, С.І. Бабатіна окреслили відмінності у розумінні кохання залежно від ґендеру [4, с. 54]. Симпатію як різновид атракції, позитивну установку на іншого у тривалих стосунках вивчали

Р.М. Монтойя та Р.С. Гортон (2013). Автори дослідили вподобайки у соцмережах як деякий синонім міжособистісної атракції. Вони виявили різний вплив фізичної привабливості на оцінку здібностей та готовності отримувати вигоду, де привабливі особи сприймаються більш прихильно [19, с. 71]. Р. Сінгх з колегами (2009) розширив дослідження впливу статевих і вікових атрибутів на міжособистісну атракцію [22, с. 16].

Різновидом атракційних взаємин є дружба, яка відіграє вагомий роль у психотерапії осіб, які зазнали втрати близьких під час соціальних катаклізмів, зокрема війни. Дослідження показують, що дружба розуміється як взаємність між людьми, що ґрунтується на спільних інтересах та цінностях, схожості та фізичній привабливості [9, с. 242]. Надання психологічної допомоги має реактивувати дружні почуття та налаштованість на дружбу в осіб, які пережили травматизацію у воєнний час (смерть близьких, їхній арешт, розлуку з ними). Науковці С. Краучер, М. Остін та ін. (2011) з'ясували відмінності у міжособистісній атракції та релігійності людини. Релігійний чинник є теж підсиленням атракції й може посилювати позитивний психотерапевтичний ефект психологічної допомоги [11, с. 565].

Психолог М. Пакайлер у своїх дослідженнях прагнув з'ясувати, чи будуть агресивні особистості встановлювати атракційні взаємини. Припускалося, що надмірний вияв агресії перешкоджатиме атракційним взаєминам. Дослідник виходив із позиції, що більш агресивні особи є менш привабливими (фактор агресивності негативно впливає на міжособистісну атракцію) [20, с. 28]. У процесі надання психологічної допомоги треба враховувати рівень агресії, знижувати її та посилювати атракційні взаємини клієнтів. Науковці С.Д. Вайс та М.Л. Гаузер (2007) з'ясували зв'язок між міжособистісною атракцією та мотивацією до спілкування [23, с. 219]. Цю особливість також доречно зауважувати у методичному плануванні психологічної допомоги травмованим війною особам. Клієнти, які відчують атракцію до психолога, більш мотивовані до спілкування для розвитку відносин та отримання інформації. У психотерапевтичній роботі важливо зауважувати гумор та його зв'язок із налагоджуванням міжособистісної атракції у групі. Е. Макгі та М. Шевлін (2009) виявили, що хороше почуття гумору було бажаним для атракційних взаємин, середнє почуття гумору було менш бажаним, а відсутність гумору не сприяла атракції [17, с. 71].

Атракція як особистісний ресурс розглянута у праці О. Шпортун та І. Редьки. Автори з'ясували, що атракція позитивно впливає на вирішення молоддю психологічних труднощів, пов'язаних з війною [6, с. 168]. У досліджен-

нях (Р. ель Баба та Е. Колуччі, 2018) розглянута роль атракції у подоланні психологічної травматизації біженців під час воєнної сирійської кризи. Сімейна нестабільність позначається на адаптації біженців, а переміщення та післяеміграційний стрес впливають на їхні психологічні розлади та травматичні стресові реакції. Дослідження показують, що біженці мають підвищений ризик розвитку розладів психічного здоров'я після прибуття в країну, яка їх прийняла. Однак це регулюється наявністю емоційної підтримки [13, с. 202]. Психологи М.М. Ллабре, Ф. Гаді та ін. (2013) у лонгітюдних дослідженнях виявили чинники психологічного дистресу у кувейтської молоді, яка зазнала дитячої травматизації (зникнення, смерть близьких людей) під час кризи у Перській затоці 1990–1991 років. Результати засвідчили, що воєнна травма впливає на психологічний стан батьків та дітей. Психологічний дистрес, викликаний війною, може проєктуватися з дитинства в доросле життя і навіть активізуватися через десятиліття після війни, особливо в разі постійних нагадувань про події війни. Атракційні взаємини (дружба, товаришування) відіграють важливу роль у зменшенні психологічного дистресу молоді. Дослідження також вказують на зв'язок між атракцією та зменшенням психологічного стресу, травматизації молоді під час війни [16, с. 170]. Дослідники дійшли висновку, що загрожені війною атракційні взаємини досліджуваних необхідно постійно підтримувати засобами психотерапії. Психологічна допомога підліткам, які постраждали від воєнних травм, повинна тривати роками у їхньому дорослому віці, щоб запобігти відновленню симптомів старих травм. Оскільки досвід війни є спільним з батьками та рідними, це передбачає психологічний супровід сімей.

Психологи М.Ч. Чунг, М. Шакра з колегами (2018) дослідили рівень поширеності посттравматичного стресового розладу серед сирійських біженців, які проживають у Швеції. У дослідженні перевірялася гіпотетична модель: як пов'язані між собою низька атракція (емоційне пригнічення) особи із переживанням посттравматичного розладу. З'ясували, як втрата атракційних взаємин (родини, близьких осіб, друзів) та певні характеристики травматичного впливу (переживання жаху) пов'язані із формуванням травмованої ідентичності серед біженців. З'ясували роль негативних атракційних переживань, зокрема емоційного пригнічення біженців у розвитку психологічного стресу після травматичних подій [9, с. 55].

Науковці Ф.М. Фре, Р. Даллос та М.К. Чунг (2013) провели дослідження з очевидцями вибухів бомб на вулицях міст в Іраку. Результати свідчать про психологічні, фізичні та міжособистісні наслідки бомбардувань, а також їх

вплив на особисті стосунки. У жертв спостерігалася втрата інтересу до соціального життя, дружби та інтимних стосунків (стали менш стійкими та стабільними). Учасники подій відчували себе засмученими та слабкими, уникали спілкування з іншими, мали симптоми ізоляції та негативні емоції щодо соціуму. Також ними вказано на низький рівень солідарності у стосунку до інших та складнощі безпосередніх контактів (наприклад, спілкування у соціальних мережах). Жертви бомбових атак відзначили проблеми у соціальних, міжособистісних взаєминах, втрату інтересу до дружби та конфлікти з іншими. Дані дослідження вказують на зв'язок проблем здоров'я, міжособистісних стосунків з симптомами посттравматичного стресового розладу. Для подолання його виявилася вагомою психологічна підтримка, а також необхідність емоційного вираження та обміну досвідом [15, с. 284]. Соціально-психологічний аспект реабілітації біженців був досліджений у працях М. Бруне, Ф.Дж. Ейроа-Ороса з колегами, які прагнули з'ясувати, якою є ефективність психотерапії з перекладом [7]. Однак атракційні взаємини часто не беруться до уваги дослідниками психотерапевтичного впливу. Психотерапевт або перекладач, який не викликає симпатії клієнтів, може погіршувати отримання позитивних результатів психотерапії.

У міжнародному дослідженні А. Худзіцкої-Чупали, Н. Гапон з колегами (2023) депресії, тривоги та посттравматичного стресу людей під час російсько-української війни на початку 2022 року здійснювалося порівняння населення Польщі, України та Тайваню [9]. Висновки дослідження засвідчили потребу реактивації афіліації у психологічній допомозі громадянам, щоб вони могли ефективно справлятися зі стресом. Важливо посилити психолого-психіатричну допомогу населенню, залучати різних фахівців, щоб працювати над поліпшенням афіліації як ресурсу соціальних контактів особистості.

Висновки. У контексті дослідження атракції у міжособистісних взаєминах та необхідності її реактивації в річці психологічної допомоги було проаналізовано два дискурси дослідження проблем атракції. Перший дискурс розгортався у контексті зміцнення соціальних взаємин, формування дружніх, товариських, прихильних стосунків у різних соціальних групах з метою зміцнення соціального капіталу суспільства привабливості між об'єктами взаємодії (Ю. Фіген., К. Кобак, М.Х. Гонзалес, М. Вебстер, М. Пакаліер та ін). Найважливішою функцією атракції є її роль у регулюванні стосунків. Завдяки своїй емоційній регулятивності міжособистісна атракція значно збільшує готовність до здійснення альтруїстичних вчинків. Важливим є те, що особи, які відчува-

ють спільну симпатію, більш високо оцінюють характеристики один одного, ніж незалежні або далекі особи. Атракційні взаємини також розвивають емоційний інтелект, підвищують особистісну зрілість. Інший дискурс дослідження міжособистісної атракції розпочав напрацьовуватися у суспільствах, охоплених війною. Дослідження засвідчують надзвичайну вагомість реактивації атракції у ході реабілітації осіб, які зазнали психотравм під час війни. З'ясовано, що атракційні взаємини впливають на підвищення ефективності реабілітації психотравмованих осіб, дозволяють зменшити ризик та пом'якшити повторення психотравмування під час війни.

Перспективами дослідження є з'ясування зв'язку атракційних взаємин та соціально-психологічної зрілості особи. У програмі психологічної допомоги особам, що постраждали від війни, важливо передбачити компонент реактивації атракції (прихильності, симпатії, приятелювання, дружби, любові). Атракція як активований компонент соціальних взаємин сприятиме гармонізації Я-концепції у соціально комунікативній сфері, допоможе зменшувати негативні емоції, підвищувати комунікативний потенціал, розвивати конструктивні поведінкові стратегії та підвищувати мотивацію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беата А.П., Зейдель І. Дружба та її цінність у людському житті. Проблеми сучасної психології : збірник дослідницьких робіт Кам'янець-Подільського Національного університету. 2018. Випуск 41. С. 287–301.
2. Бригадир М.Б., Бамбурак Н.М. Особливості соціально-психологічної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей (прикладний аспект). *Габітус*. 2022. Випуск 39. С. 262–267.
3. Гапон Н.П. Психологія ґендеру : навчальний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2023.
4. Олейник Н., Бабатіна С.І. Феномен любові в уявленнях чоловіків та жінок. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Психологія»*. 2020. Том 31 (70). № 4. С. 51–57.
5. Отчич С.В. Гендерні аспекти переконань щодо кохання. *Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. Серія «Психологія»*. 2014. Том 19. № 4 (34). С. 60–67.
6. Шпортун О., Редька І. Емпіричне дослідження особливостей соціально-психологічної адаптації молоді у період військових дій в Україні. *Psychology Travelogs*. 2023. Том 2. С. 168–183.
7. Intermediated communication by interpreters in psychotherapy with traumatized refugees / M. Brune, F. Eiroa-Orosa, J. Fischer-Ortman, B. Delijaj, C. Haasen. *International Journal of Culture and Mental Health*. 2011. № 4. P. 144–151.
8. Friendship chemistry An examination of underlying factors / K. Campbell, N. Holderness, M. Riggs. *The Social Science Journal*. 2015. № 52 (2), P. 239–247.
9. Depression, anxiety and post-traumatic stress during the 2022 Russo-Ukrainian war, a compari-

son between populations in Poland, Ukraine, and Taiwan / A. Chudzicka-Czupala, N. Hapon, S.K. Chiang et al. *Scientific Reports*. 2023. 13 (1) : 3602. URL: <https://doi.org/10.1038/s41598-023-28729-3>.

10. Posttraumatic stress among Syrian refugees: Trauma exposure characteristics, trauma centrality, and emotional suppression / M.C. Chung, M. Shakra, N. Al-Qarni, M. Al-Mazrouei, S. Al-Mazrouei, S. Al-Hashimi. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*. 2018. № 81 (1). P. 54–70.

11. Interpersonal attraction and religious identification: a comparative analysis of Muslims and Hindus in India. S.M. Croucher, M. Austin, L. Fang, K.J. Holody. *Asian Journal of Communication*. 2011. № 21 (6). P. 564–574.

12. Commisso M., Finkelstein L. Physical Attractiveness Bias in Employee Termination. *Journal of Applied Social Psychology*. 2012. № 42 (12). P. 2968–2987.

13. El Baba R., Colucci E. Post-traumatic stress disorders, depression, and anxiety in unaccompanied refugee minors exposed to war-related trauma a systematic review. *International Journal of Culture and Mental Health*. 2018. № 11 (2). P. 194–207.

14. Figen Ü., Kobak K. Determining interpersonal attraction in Educational Environment and the relation with motivation. *International Journal on New Trends in Education and Their Implications*. 2011. 2. P. 47–56.

15. The Impact of Bombing Attacks on Civilians in Iraq / F.M. Freh, R. Dallos, M.C. Chung. *International Journal for the Advancement of Counselling*. 2013. № 35 (4). P. 273–285.

16. Llabre M.M., Hadi F. Psychological Distress in Young Adults Exposed to War-Related Trauma in Childhood. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*. 2013. № 44 (1). P. 169–180.

17. McGee E., Shevlin M. Effect of Humor on Interpersonal Attraction and Mate Selection. *The Journal of Psychology*. 2009. № 143 (1). P. 67–77.

18. *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary*. London : Merriam-Webster Inc. 11th edition. 2020.

19. Montoya R.M., Horton R.S. A Two-Dimensional Model for the Study of Interpersonal Attraction. *Personality and Social Psychology Review*. 2013. № 18 (1). P. 59–86.

20. Pacailler M. Interpersonal attraction as a function of attitude similarity and aggression, A the s is submitted to the Graduate Council of Texas State University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts with a Major. *Psychological Research*. 2017. № 6. P. 1–48.

21. The Power of Change Interpersonal Attraction as a Function of Attitude Similarity and Attitude Alignment / C.A. Reid, J.L. Davis, J.D. Green. *The Journal of Social Psychology*. 2013. №153 (6). P. 700–719.

22. Different Mediators for the Age, Sex, and Attitude Similarity Effects in Interpersonal Attraction / R. Singh, R. Ng, E.L. Ong, P.K. Lin. *Basic and Applied Social Psychology*. 2008. № 30 (1). P. 1–17.

23. Weiss S.D., Houser M.L. Student Communication Motives and Interpersonal Attraction Toward Instructor. *Communication Research Reports*. 2007. № 24 (3). P. 215–224.